

УДК 007 : 304 : 070 (477) (09)

СПІВРОБІТНИЦТВО ЛЕСІ УКРАЇНКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРЕСІ (1905–1907 РР.)

СИДОРЕНКО Наталя,

д-р філол. наук, проф., e-mail: sydorenko@knu.ua;¹

СИДОРЕНКО Олександр,

директор, e-mail: oleksander.sydorenko@gmail.com.²

¹ Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, вул. Ю. Ілленка, 36/1, Київ, 04119, Україна.

² Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», вул. Еспланадна, 28, офіс 7, Київ, 01001, Україна.

Мета дослідження – визначити на основі архівних документів та епістолярної спадщини Лесі Українки обставини її співробітництва в пресі Російської імперії періоду 1905–1907 рр., коли зароджувалися українські газети й журнали на Наддніпрянщині та в інших містах країни. Об'єктом вивчення обрано пресу (проектовані періодичні видання й ті, що вийшли в світ у зазначений час), де друкувалися здебільшого художні твори письменниці. До аналізу залучено архівні матеріали, пов'язані з проектами та програмами української преси початку ХХ ст. і творчою діяльністю Лесі Українки. Серед методів дослідження – біографічний, аналогія, порівняння, узагальнення та ін. З'ясовано, що впродовж 1905–1907 рр. Леся Українка активно цікавилася новою українською періодикою, опублікувала низку творів (оповідання, поезії, переспіви, переклади) в українських чи проукраїнських журналах, що друкувались в Одесі, Києві, Петербурзі, Москві, Полтаві; згодилася долучитися до газети «Праця» й дитячого журналу «Зірка», що так і не вийшли в світ.

Ключові слова: Леся Українка, преса, проектовані видання, епістолярій, українська журналістика.

LESIA UKRAINKA'S COOPERATION WITH THE UKRAINIAN PRESS (1905–1907)

The aim of this study is to define on the basis of archival documents and Lesia Ukrainka's epistolary heritage the circumstances of her cooperation with mass media of the Russian Empire in the period 1905–1907, when Ukrainian newspapers and magazines were created in the Dnieper region and other cities. The object of the study is mass media (projected periodicals and those published at that time), which published mostly literary works of art of the writer. The analysis includes archival materials related to projects and programs of the Ukrainian media of the early XXth century and creative work of Lesia Ukrainka. The research methods include biographical method, analogy, comparison, generalization, etc. It was found out that during 1905–1907 Lesiya Ukrainka was actively interested in new Ukrainian periodicals, she has published a number of works (stories, poetry, translations, etc.) in the Ukrainian or pro-Ukrainian magazines in Odesa, Kyiv, St. Petersburg, Moscow, and Poltava; she has agreed to join the newspaper «Labor» and the children's magazine «Star», which were never published.

Key words: Lesia Ukrainka, periodicals, media projects, epistolary, Ukrainian journalism.

Вступ. Леся Українка завжди намагалася бути обізнаною з діяльністю української преси чи тими часописами, що стосувалися національної проблематики або ж планувалися до видання як демократичні «голоси з народу». Так, перебуваючи в Тбілісі наприкінці 1904 – на початку 1905 рр., літераторка цікавилася газетами «Полтавщина» й «Одесские новости»; окрім тифліських часописів, читала московські, петербурзькі й київські. Поетеса охоче друкувалася на сторінках галицьких видань – у «Зорі», «Дзвінку», «Народі», «Хліборобі», «Житті і слові», «Першому вінку», «Літературно-науковому віснику» та ін. У 1905 р. її твори побачили світ на шпальтах місячників ЛНВ і «Киевская старина», альманахів «З по-

© Сидоренко Н., Сидоренко О., 2021

току життя» (Херсон) і «За красою» (Чернівці), артистичного збірника «Розвага» (Київ, 1905, 1906).

Факти різножанрових публікацій Лесі Українки ґрунтовно розписані в бібліографічних покажчиках (М. Булавицька, М. Мороз), літописах життя і творчості (О. Косач-Кривинюк, І. Денисюк, Л. Міщенко, Л. Костенко, О. Бабишкін, К. Кухалашвілі та ін.). В останні десятиліття лесезнавці здійснили нові спроби осмислити непересічну спадщину поетеси (Л. Мірошніченко, О. Забужко, В. Агеєва, Л. Демська-Будзуляк, О. Вісич та ін.) та її родовід (Т. Скрипка). Але передусім вивчаються нюанси художнього світу Лесі Українки, її родинне й літературне середовище. Деталі ж співпраці письменниці з редакторами та співробітниками часописів, її праця на журналістському полі часто залишаються осторонь ґрунтового аналізу.

Мета цього дослідження – визначити на основі архівних документів та епістолярної спадщини Лесі Українки умови її співробітництва в пресі Російської імперії періоду 1905–1907 рр., коли зароджувалися українські газети й журнали на Наддніпрянщині та в інших містах країни. *Об'єктом дослідження* обрано пресу (проектвані періодичні видання й ті, що вийшли в світ у зазначений час), де друкувалися здебільшого художні твори письменниці. Зокрема це «Южные записки» (Одеса, 1902–1905), «Праця» (Київ, 1905), «Шершень» (Київ, 1906), «Вільна Україна» (Санкт-Петербург, 1906), «Зоря» (Москва, 1906), «Нова громада» (Київ, 1906), «Рідний край» (Полтава, 1905–1907; Київ, 1907–1914; Гадяч, 1914–1916).

Методи дослідження. Алгоритм аналізу фактів імовірного чи безпосереднього співробітництва Лесі Українки в низці українських часописів, що з'явилися в Російській імперії впродовж 1905–1907 рр., полягав у: 1) виявленні об'єкту дослідження (згадки про періодику, долучення до редакційної чи авторської діяльності, знайомство з редакторами та співробітниками української преси, запрошення редакцій газет і журналів до публікації її власних творів і перекладів тощо) у листуванні письменниці; 2) встановленні відомостей (зокрема, архівних) про заплановане чи зреалізоване право на існування згадуваних літературкою часописів; 3) підтвердженні публікацій (поезія, проза, переспіви, переклади, стаття) Лесі Українки на шпальтах преси зазначеного часу. Використовувалися також аналогія, порівняння, узагальнення.

Результати й обговорення. З наростанням революційної ситуації початку ХХ ст. Леся Українка поривається до активної діяльності в пресі. Вона мріє, приміром, стати редактором одеського щотижневого громадсько-літературного журналу «Южные записки». В листі до матері О. Косач 8 грудня 1904 р. поетеса стверджувала, що дала телеграму М. Славинському (Славінському), щоб «рекомендував її в редактори» «Южных записок», водночас зазначала: «Марю вже про хронікерство...», а також писала: «Мені досадно, щоб вважалось, ніби українців-літераторів «просто нема», і досадно, щоб і такий, хоч і не український, та все ж сприяючий і поки що єдиний можливий орган зовсім самостійно, при виразній і відповідальній роботі, роботі активній, як-не-як організаторській...» [1, с. 124]. Наприкінці листа знову Л. Косач повернулася до своєї мрії «От було б добре, якби я стала редактором...» [1, с. 126], хоча й знала, що «редактор вже є», «известие ваше сомнительно» [1, с. 12]. До редакції «Южных записок» письменниця передала своє оповідання «Мгновение» (1905. № 4), яке було надруковане в січні, бо 13 лютого того ж року адміністрація одеського часопису надіслала гонорар, авторка була вражена «гrechностю» [1, с. 128] і «благородством» працівників журналу [1, с. 130].

А невдовзі в Російській імперії революційна хвиля змусила Миколу II підписати Маніфест про демократичні свободи, що відкрили шлях для зародження української національної журналістики на наддніпрянських територіях. Наприкінці 1905 р. одне за одним вийшли у світ три часописи – «Хлібороб» у Лубнах на Полтавщині

ні, «Рідний край» у Полтаві та «Громадська думка» в Києві. Леся Українка вітала появу періодики рідною мовою, з цієї нагоди писала 16 листопада 1905 р. у листі до А.Кримського: «Тут у нас проектується аж три українські газети, то я, може, до котроїсь запряжуся, тоді вже кінець волі! Хоча з мене такий журналіст, «як за де-нежку пістоль», та на безлюдді й Хома дворянин, ... бо візьму на свою долю, либонь, найчорнішу роботу в мужицько-пролетарській українській газеті, лишивши білу роботу чистої ідеології в двох «інтелігентних органах» непоетам» [1, с. 138].

Варто звернути увагу на примітки до 12-го тому академічного видання творів Лесі Українки, де можна дізнатися про трактування «трьох українських газет» [1, с. 520]. Тут зазначено таку пресу: київські газети «Громадське слово» (замість недозвеної у Києві газети з такою назвою вийшов 31 грудня 1905 р. щоденник «Громадська думка») й «Праця» та лубенський «Хлібороб», що однозначно не був «інтелігентним органом», бо вказував у підзаголовку «Селянська часопись». До того ж лубенський тижневик не проектувався задалегідь, він вийшов у світ 12 листопада 1905 р. «явочним» порядком (без офіційного дозволу), коштами і «заходами Лубенської Української громади». Б. Грінченко в огляді процесу зародження українськомовної преси на Наддніпрянщині підкреслював: «Налякана погромами й карами, ні одна київська друкарня не згоджувалась випустити перший номер першої української газети на підставі маніфесту 17-го жовтня, без окремого дозволу... Всі заходи й клопіт були марні... І несподівано в маненьких Лубнях знайшлася друкарня, що глянула на сю справу інакше» [2, с. 10–11]. Слід принагідно згадати і про те, що автор нарису «Тяжким шляхом» подарував свою брошуру поетесі з дарчим написом «Високоповажній Ларисі Петрівні Косач. З Новим роком! Б. Грінченко» [3], що свідчить про розуміння Лесею Українкою особливостей розвитку національної преси на Наддніпрянщині.

Потребує, таким чином, пояснення історія згаданої газети «Праця». У 1905 р. до Головного управління в справах друку надійшло кілька клопотань про видання часописів у Києві та інших містах Східної України. Серед них – газета «Поступ», обов'язки редактора-видавця брав на себе Дмитро Васильович Маркович; щоденний часопис «Початок» («Начало») за редакцією і на кошти Сергія Олександровича Бердяєва та соціал-демократична робітничка газета «Праця», де редактором-видавцем мав бути Павло Юрійович Дятлів (Дятлов). Так, Д. Маркович ще задовго до проголошення Маніфесту подав програму свого періодичного видання. С. Бердяєв 18 жовтня 1905 р. надіслав до Головного управління у справах друку телеграму такого змісту: «Высочайшим манифестом естественно отменяется запретительное распоряжение 1876 года[,] поэтому прошу сейчас разрешить мне издание [в] Киеве ежедневной малорусской газеты «Початок» («Начало»)[.] Собственным редакторством пока предварительной цензурой писанное прошение следует[.] Полагаю теперь полицейские справки моей полнокровной судебной неопороченной личности излишни» [4]. Леся Українка знала С. Бердяєва особисто. Він писав вірші, видавав і редагував часописи, зокрема, домігся дозволу для газети «Работник» (1906) [5], редакторство якої передав дружині Олені Григорівні.

Газетою, яку, за словами Лесі Українки, «давно вже виразно просять «голоси з народу», навіть гроші той народ хотів на те давати» [1, с. 138], мала стати «Праця». Київський окремий цензор інформував Головне управління у справах друку: «... В номерах газет «Киевское слово», «Киевская газета» и «Киевские отклики» от 17 сего ноября на 1-й странице, не бывши на рассмотрении цензуры, объявлено об имеющей выходить в Киеве с декабря с.г. социал-демократической газете на малороссийском наречи под названием «Праця», разрешение на издание которой со стороны Главного управления до сего времени не последовало» [6].

За партійною приналежністю «Праця» мала стати органом лівого крила УСДРП. Редактор-видавець П. Дятлів ще до революційних подій 1905 р. здобув досвід під-

пільної партійної роботи. Біографам П. Дятліва (Є. Волошко та А. Ярошенко) не був відомий факт про намір видання часопису «Праця», в якому сподівалася взяти участь і Леся Українка. Так, Є. Волошко у статті «Таємний емігрант» зазначав: «Як пригадують доньки П. Дятліва (З. Новакова та Д. Смутна), їхній батько з особливою увагою ставився до творів своєї найулюбленішої поетеси Лесі Українки», а далі робив такий висновок: «Судячи з тексту некролога, можна гадати, що Дятлів добре знав творчість Лесі Українки, зокрема, першу збірку «На крилах пісень» (1893) і далші: «Думи і мрії» (1899), «Відгуки», а також перший том її вибраних прижиттєвих «Творів» (1911)» [7, с. 132]. Тож дослідникам невідомі й факти щодо знайомства та безпосереднього спілкування П. Дятліва з Лесею Українкою.

В опублікованих оголошеннях щоденної газети «Праця» підкреслювалося, що редакція «має кореспондентів з усієї України й із головніших міст Росії і Західної Європи», а ближчу участь братимуть В. Винниченко, М. Ганкевич, М. Порш, І. Стещенко, Леся Українка та ін. [8, с. 42]. У листі до Кривинюків 19 грудня 1905 р. поетеса писала: «... Я порядилась провадити огляд заграничної соціалістичної літератури для «Праці». Хоч тої «Праці» ще нема (все з «явочним порядком» заморока), проте треба ж щось підготувати, щоб не уподобитись євангельським «спящим девам» [9, с. 776]. Задум видання газети «Праця», на жаль, не здійснився, можливо, через арешт редактора.

Леся Українка шукала шляхів до іншої українськомовної преси. Вона стає одним із ініціаторів видання та активною авторкою київського сатиричного-гумористичного тижневика «Шершень» (1906). На жаль, архів редакції досі не знайдений і тому немає можливості встановити авторство багатьох анонімних публікацій. Імовірно, поетеса подавала свої гострі дописи до рубрик «Політичний огляд», «Провінційні чудасії», «Телеграми», «Оголошення», «Повідомлення» «Гадки» та ін. Видрукувані в тижневику матеріали відзначалися політичним підтекстом, викриваючи облудність царських свобод, антинародну діяльність багатьох ліберальних партій. Дружина фактичного (офіційним редактором був В. Лозинський) редактора журналу «Шершень» І. Стешенка – Оксана Стещенко у спогадах занотувала: «Редакція завжди збиралася в нашому приміщенні (вул. Караваєвська, 43). Тут же часто складалися гуртом і різні дотепи: анекдоти, листування з читачами, оголошення для наступних номерів. Леся часто бувала на цих нарадах; немало і її дотепів і анекдотів надруковано в «Шершні», але тому, що вони всі не підписані, на жаль, важко встановити, які саме належать її перу» [10, с. 320].

У «Шершні» під псевдонімом Лука та криптонімом Л. У. вміщувалися сатиричні твори поетеси, відсвічуючи її талант новими гранями. Опубліковані в часописі її вірші («Пан-політик», «Пан-народовець», «Веселий пан», «Практичний пан», «Легенда», «Казочка про царя Гороха») спрямовувалися проти тогочасних негативних суспільних проявів; їм притаманна широта узагальнень, дотепність, алегоричність. Поряд із творами І. Франка, В. Самійленка, М. Коцюбинського, О. Маковця, А. Кримського, О. Олеся публікації Лесі Українки визначали національні аспекти тодішнього життя.

З прихильністю зустріла поетеса вихід перших номерів петербурзького журналу «Вільна Україна» (1906), що мав демократичне спрямування. У листі до Кривинюків у лютому 1906 р. вона писала: «Сьогодні ж отримала я першу книжку «Вільної України», що нарешті таки вийшла в Петербурзі. Не скажу, що вона дуже добре редагувалась (і корегувалась), але все ж таки важно, що з'явився вже «товстий» український журнал по сей бік історичної прірви, та ще й с.-де» [9, с. 770].

Леся Українка дала згоду співробітничати в цьому часописі, котрий у своїй програмі ставив за мету «освітити сучасну боротьбу, що повстала з такою силою у Росії і на Україні. Показати причини її, дати поради тим, хто не може покластись на власний досвід», зрештою, виявити шляхи досягнення «гармонії суспільного розвитку» [11].

У журналі Леся Українка вмістила поему «Одно слово» з підзаголовком «Оповідання старого якута», що свого часу була заборонена цензурою для друку в альманасі М. Коцюбинського «З потоку життя» (подана до збірника під назвою «Чужий»), а також цикл віршів: «Єгипетські барельєфи», «Ізраїль в Єгипті», другу редакцію «Напису в руїні» (перша вийшла друком у «Літературно-науковому віснику» 1905 р.), переклад з Гейне «Enfant perdu» («Загублена дитина»).

Редактор-видавець «Вільної України» А. Шабленко звертався до Лесі Українки з проханням надіслати до часопису її переклад п'єси Гауптмана «Ткачі» – про повстання в Сілезії 1844 р. Причини того, що цей переклад не було надруковано в петербурзькому часописі, дослідники творчості поетеси трактують по-різному: Л. Міщенко писала, що «рукопис десь загубився і досі його не віднайдено» [12, с. 169], В. Олійник стверджувала: «З яких причин переклад «Ткачів» не з'явився у журналі, невідомо: можливо, просто п'єсу не встигли надрукувати на сторінках журналу, видання якого на шостому номері було припинено» [13, с. 51].

Нам здається, що рукопис перекладу, коли б він і знайшовся, Леся Українка не подала б до журналу, редакція якого саме тоді оголосила, що має «новий склад членів редакційної колегії» і з «числа третього «Вільна Україна» приймає певний напрям» [14]. Новий напрям виявився дуже «непевним» – його стало проводити праве крило УСДРП. Постанова питання про поділ соціал-демократії за національними ознаками не імпонувала частині співробітників (зокрема, й редакторові А. Шабленку), які відійшли від участі у виданні журналу, заснувавши згодом політичну, літературну та економічну газету «Наша Дума» (1907), котру за антиурядові мотиви місцева адміністрація заборонила на другому номері. Це підтверджує і той факт, що всі твори Лесі Українки з'явилися друком у «Вільній Україні» тоді, коли її редактором був А. Шабленко.

Письменниця була особисто знайома з багатьма співробітниками часопису. Свою поему «Одно слово» вона передала до Петербурга одним із авторів – інженером Л. Мацієвичем. У своїх спогадах історик і публіцист Д. Дорошенко зафіксував ці відвідини київського помешкання поетеси: «Леся Українка дуже охоче погодилася взяти участь в проєктованому виданні й тут же передала Мацієвичу рукопис своєї прекрасної поеми «Одно слово», де говориться про політичного засланця до області якутів... Тут же Леся Українка попросила Мацієвича взяти від неї передплату на «Вільну Україну». Само собою, що не було й мови про якийсь гонорар» [15, с. 304].

За посередництвом Лесі Українки А. Шабленко намагався залучити до часопису й Ольгу Кобилянську. Про це поетеса сповістила свою буковинську подругу: «... Чи не прислав би хтось щось із своїх творів до «Вільної України», – вона би дуже рада була щось чиесь видрукувати, але не має чиеїсь адреси, щоб удатися до когось формально. Та, може, комусь чорненькому то не образа, що його просять через когось білого?» [1, с. 158]. Леся Українка зазначила й адресу «Вільної України»: Петербург, Невський проспект, 139, кв. 60, редактор Антон Шабленко.

Поряд із активною громадською діяльністю, коли Леся Українка відповідала за бібліотеку товариства «Просвіта» в Києві, зацікавленням київськими часописами, вона дала згоду й на співробітництво у московському літературно-мистецькому часописі «Зоря» (1906) за редакцією І. Оппокова. 8 квітня 1906 р. вона написала матері: «Оппоков зустрів мене на вечорі Шевченка і там же дав мені примірник своєї «Зорі» – нічого собі журналець, надто ілюстрації порядно зроблені...» [1, с. 160]. Журнал проіснував недовго – на восьмому номері (фактично: на четвертому, бо всі випуски були спареними) він зупинився через брак передплатників.

Протягом нетривалого існування «Зорі» не вийшло в світ жодного авторського твору Лесі Українки. Та не варто робити передчасні висновки. В одному з листів до матері вона написала: «Сьогодні, слава богу, одв'язалась я вже від того «Лес шумит», хоча цілий вечір і ранок на нього пропало, – се вже був крайній час, бо автор

хоче скористати з пробування тут п. Оппокова і «пристроїти» свій переклад у «Зорі» [1, с. 159–160]. Ймовірно, Леся Українка редагувала переклад оповідання В. Короленка «Ліс гомонить», що його здійснив М. Вдовиченко (опубліковано в № 5/6, 7/8 «Зорі»). Припинення видання часопису не залишилося поза увагою поетеси; в листі до А. Кримського вона цікавилася долею журналу: «А що се «Зорі» щось більше не чуть? Може п. Оппоков «зрезигнував»? Чи не знаєте Ви?» [1, с. 164].

Певним чином пов'язана була Леся Українка і з київським місячником «Нова громада» (1906) та полтавським тижневиком «Рідний край» (1905–1916), хоча існує не так багато свідчень про співпрацю. Письменниця якось між іншим зазначила в листі «... Я взагалі не бачу потреби збирати архів – без нього далеко приємніше жити...» [1, с. 176]. Архіви зазначених часописів повністю не збереглися. Окремі документи розпорошені, приміром, у різних фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, а ті, що об'єднані до окремого фонду «Рідного краю» (ф. 43) та виділені у фонді Олени Пчілки (ф. 28, спр. 1537–1739) у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, стосуються здебільшого історії київського періоду видання цього журналу.

Тож на шпальтах «Нової громади» надруковано поетичні твори «Три хвилини» й «В дому роботу, в країні неволі» (набірний рукопис зберігається в Інституті рукопису НБУВ. Ф. 1. № 7441), переспів із Г. Гейне «Маврський король» (Там само. Ф. X. № 12), переклад розвідки Ф. Фегі «Справа ірландської мови» (Там само. Ф. 1. № 7442) та статтю «Утопія в белетристиці», що спершу готувалася до одного з російськомовних часописів. В «Рідному краї» цього часу вміщено драматичну поему «В катакомбах», яку, за словами авторки, редакція довго «маринує» і хоче, видко, уподобити їх відкладаному сиру...» [1, с. 164], а також вірш «Пророк» та переспіви з В. Гюго, Дж. Байрона й Ади Негрі [16, с. 6, 8, 9, 10].

Леся Українка радо вітала намір видання в Полтаві журналу «Рідний край». Є підстави стверджувати, що поетесу листовно запросили до співробітництва редактор М. Дмитрієв та видавець Г. Маркевич. Редакція, звертаючись особіно до знаних українських письменників і культурних діячів, писала: «Просимо Вас, Вп. Добродію, допомагати нам як найсвідче, оскільки ми можемо сподіватися від Вас літературної помочі. Нам потрібні, як бачите з програми, статті публіцистичні і наукові, оповідання, вірші, огляди літературні, рецензії, звістки про діяльність земств, городських дум, усяких товариств і організацій, звістки про постанови сільських та волосних сходів, селянських спілок, про діяльність адміністрації і т.д. [17].

В архівних справах Лесі Українки, що зберігаються в Слов'янській бібліотеці у Празі, віднайдено й особистого листа редактора М. Дмитрієва до Лариси Косач. Пояснюючи особливості виходу в світ нового полтавського часопису та його програму («часопись служитиме для оборони інтересів трудящих людей, для добра і волі в нашому краю»; усі матеріали мають бути написати «простою народною мовою», щоб «вернути нашому народові інтелігенцію і забезпечити національне відродження України»), подавалось і особисте прохання: «Просимо Вас, Вп. Добродійко, допомогти нам своєю працею і сповістити нам якнайшвидше, оскільки ми можемо сподіватися від вас літературної помочі» [18, с. 143].

Те, що таке запрошення мала й Леся Українка, підтверджує нотатка О. Косач-Кривинюк до «Хронології життя і творчості», де на одній із карток цитується початок друкованого редакційного листа: «1905. Запросини Лесі від часописі «Рідний край», що має почати виходити «в найблизшій часі», присилати свої твори» [19]. Одержавши таке повідомлення, Леся Українка одразу сповіщає про це Кривинюків: «В Полтаві вже розрішена тижнева часопись «Рідний край» (безпартійна). Я вже дала туди одну драматичну поему і збираюсь писати взагалі» [9, с. 776]. Першим

твором, який Леся Українка надіслала до редакції тижневика, була драматична поема «В катакомбах» із присвятою А. Кримському (1906. Ч. 10).

В епістолярії Лесі Українки висловлено чимало оцінок як українськомовної преси, так і авторів, які там друкувалися. Приміром, різкому осуду піддано в лютому листі 1907 р. адресованому матері, нову редакцію газети «Рада». «Справжній лебідь, рак та щука – співробітники одно на одного важким духом дишуть, і се, здається мені, одбивається і на самій роботі: газета виходить щось уже занадто «безпартійною»...» [1, с. 182], писала Леся Українка. Листування поетеси свідчить також і про її палке зацікавлення розвитком української періодики. В цьому, зокрема переконує нотатка від 11 лютого 1907 р.: «Шкода, що так невиразно стоїть діло з дитячим журналом, тим більше, що й матеріал єсть, – се може розхолодити співробітників» [1, с. 183].

Ще раніше, 6 лютого 1907 р. донька запитувала свою матір: «Як же справа з «Зіркою»?» [1, с. 177]. В примітках до «Творів» подано, що під такою назвою Олена Пчілка спочатку хотіла видавати журнал для дітей [1, с. 528]. Справді, у журналі «Рідний край» надруковано повідомлення про те, що редакція отримує чимало заяв про необхідність заснування окремого часопису для дитячої аудиторії (1906. Ч. 47). Редакторкою мала стати Олена Пчілка. Дозвіл на видання подібного часопису під назвою «Зірка» отримала у 1906 р. Г. Дмитрієва, але у світ він не вийшов. У зв'язку з переїздом «Рідного краю» до Києва дозвіл, одержаний від полтавського губернатора, втратив силу. Тому О. Косач узяла свідоцтво на новий журнал для дітей молодшого та старшого віку «Молода Україна», що виходив як додаток до «Рідного краю» з 1908 р. Згодом Леся Українка надрукує низку своїх творів і в тижневику, і в місячнику, де редакторкою-видавницею була Олена Пчілка.

Непрочитаною сторінкою в біографії Лесі Українки залишається і намір видати збірник «З неволі», до якого літераторка почала збирати матеріали. Але надходжень було небагато, тож, виїжджаючи з Києва до Севастополя в березні 1907 р. упорядника нереалізованого видання передала матеріали до редакції газети «Рада» [1, с. 208–209].

Висновки та перспективи. У процесі детального прочитання епістолярної спадщини Лесі Українки, ознайомлення з бібліографічними покажчиками, присвяченими її літературній діяльності, опираючись на архівні матеріали, що стосувалися проєктованих періодичних видань, звертаючись до спогадів сучасників письменниці тощо, було з'ясовано, що впродовж 1905–1907 рр. Леся Українка активно цікавилася новою українською періодикою, висловлювала бажання працювати редактором, хронікером, оглядачем, загалом – співробітничати в пресі. Письменниця опублікувала низку творів (оповідання, поезії, переспіви, переклади) в журналах «Южные записки» (Одеса), «Шершень» (Київ), «Вільна Україна» (Петербург), «Зоря» (Москва), «Нова громада» (Київ), «Рідний край» (Полтава); згодилася долучитися до газети «Праця» та дитячого журналу «Зірка», що не вийшли в світ. У наступні роки твори поетеси почали активніше з'являтися у періодиці за редакцією Олени Пчілки – «Рідному краю» та «Молодій Україні».

1. *Українка Леся*. Збір. творів: у 12 т. Київ : Наук. думка, 1979. Т. 12 : листи (1903–1913).

2. *Грінченко Б.* Тяжким шляхом. Київ, 1906.

3. *Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України* (далі – ВРТ ІЛ). Ф. 2. № 1278.

4. *Российский государственный исторический архив* (далее – РГИА). Ф. 776. Оп. 15. Дело 268.

5. *Центральний державний історичний архів України, м. Київ* (далі – ЦДІАК України). Ф. 29. Оп. 1, Спр. 4. Арк. 3; РГИА. Ф. 776. Оп. 16. Ч. 1. Дело 495. Лист 2.

6. *РГИА*. Ф. 776. Оп. 12. Дело 2. Ч. 6. Лист 167.

7. *Волошко Є.* Таємний емігрант. Вітчизна. 1967. № 9. С. 132.

8. Сидоренко О. Нездійснені видання: анотований покажчик нереалізованих проєктів україномовних часописів кінця ХІХ – початку ХХ ст. Київ, 1995.

9. Косач-Кривинюк О. Леся Українка: хронологія життя і творчості. Нью-Йорк, 1970.

10. Спогади про Леся Українку. Київ: Дніпро, 1971.

11. Вільна Україна. 1906. № 1/2.

12. Міщенко Л. Леся Українка в літературному житті. Київ: Дніпро, 1964.

13. Олійник В. До біографії А. Я. Шабленка. Рад. літературознавство. 1975. № 6.

14. Вільна Українка. 1906. № 3.

15. Дорошенко Д. Сторінка зі спогадів. Косач-Квітка Л. П. (Леся Українка). Біографічні матеріали. Спогади. Іконографія / автор проєкту та відп. ред. Тамара Скрипка. Нью-Йорк ; Київ : Темпора, 2015. С. 303–311.

16. Сидоренко Н. М. «Нова громада» (Київ, 1906) : покажчик змісту журналу. Київ, 2006.

17. ВРТ ІЛ. Ф. 5. Спр. 137. Арк. 2–2 зв.

18. Там само. Ф. 107. Спр. 1, папка 2, конверт № 11. Арк. 2.

19. Листи так довго йдуть... : Знадоби архіву Лесі Українки в Слов'янській бібліотеці у Празі. Київ ВЦ «Просвіта», 2003.

20. Сидоренко О. І., Шудря Н. М. Нездійснені проєкти україномовних періодичних видань другої половини ХІХ – початку ХХ століття. Журналістика: Преса. Телебачення. Радіо. 1991. Вип. 23. С. 4–11.

1. Ukrainka, Lesia (1979), *Collection of works in 12 vol.*, «Naukova dumka» Publishing House, Kyiv, vol. 12 (Letters, 1903–1913).

2. Hrinchenko, B. (1906), *The hard way*, Kyiv.

3. Manuscripts and Textual Studies, Shevchenko Institute of Literature, National Academy of Sciences of Ukraine (further – MTS), F. 2, N 1278.

4. Russian State Historical Archive (further – RSHA), F. 776, list 15, case 268.

5. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv (further – CSHA), F. 29, list 1, case 4, sheet 3; RSHA, F. 776, list 16, part 1, case 495, sheet 2.

6. RSHA, F. 776, list 12, case 2, part 6, sheet 167.

7. Voloshko, Ye. (1967), «*Secret emigrant*», Vitchyzna, N 9.

8. Sydorenko, O. (1995), Unpublished periodicals: annotated index of unrealized projects of the Ukrainian-language press of the late XIX – early XX centuries, Kyiv.

9. Kosach-Kryvyniuk, O. (1970), *Lesia Ukrainka: chronology of life and work*, New York.

10. Memoirs on Lesia Ukrainka (1971), Dnipro Publishing House, Kyiv.

11. Vilna Ukraina (1906), N 1 / 2.

12. Mischenko, L. (1964), *Lesia Ukrainka in the literature life*, Dnipro Publishing House, Kyiv.

13. Oliinyk, V. (1975), «*To the biography of A. Ya. Shablenko*», Radianske literatorosnavstvo, N 6.

14. Vilna Ukraina (1906), N 3.

15. Doroshenko, D., «*Page of memoirs*», Kosach-Kvitka, L. P. (Lesia Ukrainka) (2015), Biographical materials. Memoirs. Iconography, author of the project and ed. Tamara Skrypka, Tempora, New York, Kyiv, pp. 303–311.

16. Sydorenko, N. M. (2006), «*Nova hromada*» (Kyiv, 1906), index of the content, Kyiv.

17. MTS, F. 5, case 137, sheet 2–2 back.

18. Ibid. F. 107, case 1, folder 2, envelope № 11, sheet 2.

19. Letters go on for so long...: The needs of the Lesia Ukrainka archive in the Slavic Library in Prague (2003), Publishing Center «Prosvita», Kyiv.

20. Sydorenko, O. I., Shudrya, N. M. (1991), «*Unrealized projects of the Ukrainian-language press of the second half of XIX – early XX centuries*», Journalism: Press. Television. Broadcasting, iss. 23, pp. 4–11.

UDC 007 : 304 : 070 (477) (09)

LESIA UKRAINKA'S COOPERATION WITH THE UKRAINIAN PRESS (1905–1907)

Sydorenko Natalya, D. Sc. (Philology), Professor, e-mail: sydorenko@knu.ua;¹
ORCID ID: 0000-0001-8734-9704

Sydorenko Oleksandr, Director, e-mail: oleksander.sydorenko@gmail.com.²
ORCID ID: 0000-0003-4296-9955

¹Taras Shevchenko National University of Kyiv, the Institute of Journalism, 36/1, Yu. Illenka St., Kyiv, 04119, Ukraine.

²Consortium for Enhancement of Ukrainian Management Education, Training and Methodological Center, Esplanadna St., 28, Suite 7, Kyiv, 01001, Ukraine.

The aim of the study is to define on the basis of archival documents and epistolary heritage of Lesia Ukrainka the circumstances of her cooperation with mass media of the Russian Empire in the period 1905–1907, when Ukrainian newspapers and magazines were created in the Dnieper region and other cities. The object of the study is mass media (projected periodicals and those published at that time), which published mostly literary works of art of the writer.

Methods. The research methods include biographical method, study of epistolary heritage, analogy, comparison, generalization, etc. The analysis includes archival materials (Manuscripts and Textual Studies, Shevchenko Institute of Literature, National Academy of Sciences of Ukraine; Russian State Historical Archive in St. Petersburg; Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv) related to projects and programs of the Ukrainian press of the early XXth century and creative activity of Lesia Ukrainka.

Results and conclusions. It was found out that during 1905–1907 Lesia Ukrainka was actively interested in new Ukrainian periodicals, expressed a desire to work as an editor, chronicler, columnist, and in general to cooperate with the media. The writer has published a number of works (stories, poetry, translations, etc.) in the magazines «Yuzhnyie Zapiski / Southern Notes» (Odesa, 1902–1905), «Shershen / Hornet» (Kyiv, 1906), «Vil'na Ukraina / Free Ukraine» (St. Petersburg, 1906), «Zoria / Dawn» (Moscow, 1906), «Nova hromada / New Community» (Kyiv, 1906), «Ridnyj kraj / Native Land» (Poltava, 1905–1906, Kyiv, 1907–1914; Hadiach, 1914–1916); she has agreed to join the newspaper «Pratsia / Labor» (Kyiv, 1905) and the children's magazine «Zirka / Star» (Poltava, 1907), which were never published.

Key words: *Lesia Ukrainka, periodicals, media projects, epistolary, Ukrainian journalism.*

Стаття надійшла до редакції 11.02.2021